

БАНКРУТСТВО КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

Анотація. Досліджено теоретичні основи банкрутства комерційних банків, визначено проблеми, що стимулюють розвиток негативних тенденцій. Проведено аналіз основних причин, що викликають банкрутство комерційних банків в Україні. Запропоновано шляхи вдосконалення механізму організації діяльності банку.

Аннотация. Исследованы теоретические основы банкротства коммерческих банков, определены проблемы, стимулирующие развитие негативных тенденций. Проведен анализ основных причин, вызывающих банкротство коммерческих банков в Украине. Предложены пути усовершенствования механизма организации деятельности банка.

Annotation. The theoretical bases of the bankruptcy of commercial banks were examined, the problems, facilitating the development of negative trends were identified. The analysis of the key reasons of the bankruptcy of commercial banks in Ukraine has been held. The ways of improving the mechanism of bank activities organization were offered.

Ключові слова: банкрутство, криза, ліквідність банку, злочини, прострочена заборгованість.

У 2009 і 2010 роках Україна значною мірою відчула вплив кризи, яка торкнулася всіх сфер її економіки, і банківська система не стала винятком. Тому на сьогоднішній день є актуальним визначення причин банкрутства комерційного банку, а також формування стратегії, яка б дозволила не тільки запобігти цій негативній тенденції, але й організувати функціонування всієї української банківської системи найбільш ефективно.

Банкрутство комерційних банків – досить розповсюджене явище, яке тягне за собою збої та порушення у всій банківській системі, особливо у випадку банкрутства великих комерційних банків.

Цій проблемі присвячено чимало праць багатьох авторів. Серед вітчизняних фахівців можна назвати такі імена, як: Терещенко О. О., Кочетков В. В., В. Вітлінський, Копілюк О. І.

Вивчаючи цю тему, основною метою науковців був аналіз причин кризи та її наслідків. Проте, необхідно приділити увагу вирішенню таких питань: яким чином можна запобігти таким негативним тенденціям та як саме необхідно діяти, якщо криза все ж таки настала. З плином часу дещо змінюється політична та економічна ситуація в країні. Тому необхідно, перш за все, брати до уваги те, що розроблені раніше теоретичні рекомендації щодо подолання чи запобігання кризи не завжди ефективні, хоча керівництво держави й продовжує на них спиратися. Локально не можливо належним чином вплинути на дану ситуацію, тому, щоб вирішити цю проблему, необхідно діяти на макрорівні, починаючи зі зміни недосконалого законодавства. Через відсутність дійсно незалежних фінансових контролю й аудиту та належного правового регулювання економічних відносин у країні чималі грошові активи "зникають" незрозуміло куди. Таким чином, метою даної статті є виявлення основних причин банкрутства комерційних банків та пошук шляхів запобігання таких негативних тенденцій, а об'єктом вивчення є банківська система України.

Існують безліч різноманітних факторів, які сприяють такому явищу, як банкрутство комерційних банків, наприклад, це:

- неякісні активи;
- недосконалість планування, політики й управління в цілому;
- несприятливі економічні умови в країні;
- відсутність правильних аудиту та контролю;
- шахрайство, підтасовка звітних даних та ін. [1].

Виходячи з перерахованих факторів, можна виділити основні причини, які спричиняють кризу. Найбільш типовими є:

- дефіцит прибуткових банківських операцій;
- нав'язування банку фіскальних функцій, що відлякує теперішніх та потенційних клієнтів;
- дефіцит надійних об'єктів кредитування;
- низький рівень менеджменту, а значить неможливість здійснення ефективної діяльності комерційного банку та великі витрати на забезпечення його функціонування;
- ризикована кредитно-валютна політика;
- політична нестабільність [2].

Труднощі, на які наштовхуються комерційні банки з приводу проведення антикризових заходів, обумовлюються, насамперед, відсутністю служб контролю. Через відсутність об'єктивної інформації про фінансовий стан кожного банку неможливо оперативно нейтралізувати ризики та попередити фінансову кризу. Це пов'язано з

Характерними відмінностями сучасної банківської кризи є істотне погіршення банківських балансів, зростання частки проблемних кредитів. Згідно з даними Національного банку України, на 01.03.2013 р. в Україні зареєстровано 177 комерційних банків. На початку 2013 року з державного реєстру банків було виключено 26 комерційних банків, при чому, на даний момент ще 23 банки перебувають у стані ліквідації [3].

Протягом 2010 – 2012 років комерційні банки України мали негативний результат діяльності, особливо в 2010 році, коли збиток склав 38 450 тис. грн, але вже в 2013 році ситуація трохи стабілізувалася, оскільки результат діяльності комерційних банків стає позитивним. Значне зменшення рентабельності активів та капіталу спостерігалось також у 2010 році, але з 2013 року має місце позитивна тенденція [3].

Результат діяльності банків і рентабельність активів та капіталу наведено у таблиці.

Таблиця

Показники діяльності банків у 2010 – 2013 рр.

Показник	На початок року, тис. грн			
	2010	2011	2012	2013
Доходи	142 995,0	136 848,0	142 778,0	150 449,0
Витрати	181 445	149 875	150 486	145 550
Результат діяльності	-38 450	-13 027	-7 708	4 899
Рівень рентабельності (збитковості) активів, %	-4,38	-1,45	-0,76	0,45
Рівень рентабельності (збитковості) капіталу, %	-32,52	-10,19	-5,27	3,03

Питома вага іноземного капіталу в статутному капіталі банків України становить 39,5 %, що на 4,5 % вище, ніж у 2008 році. Загальна сума кредитів на 01.03.2013 р. склала 814 613 тис. грн, а в 2008 році була 485 368 тис. грн, із них суб'єктам господарювання – 617 210 тис. грн, а фізичним особам – 161 939 грн, у 2008 році дані показники були 278 184 і 153 633 тис. грн відповідно. Помітно, що обсяг кредитів, що надаються фізичним особам, значно менший за величину тих кредитів, які знаходяться у розпорядженні суб'єктів господарювання. Зобов'язання банку, порівняно з виданими кредитами, значно менші, оскільки в комерційних банках України грошові кошти суб'єктів господарювання в 2008 році склали 111 995 тис. грн, а в 2013 році – 205 894 тис. грн, а для фізичних осіб відповідно – 163 482 і 379 114 тис. грн [3].

На діяльність банків впливає той факт, що значна кількість виданих кредитів не повертається, тоді така заборгованість з часом вважається простроченою. Відомо, що під час перевірки ревізор повинен вимагати від банку списання такої заборгованості, тому банк не має права відобразити її в своєму балансовому звіті. Списання незначної кількості заборгованостей не несе небезпеки банку, який отримує стабільний прибуток, оскільки за рахунок створених резервів заборгованість можна списати, проте якщо таких резервів недостатньо, то в такому випадку банк змушений скорочувати розмір власного капіталу – нерозподілений прибуток, резервний капітал. Таким чином, кошти, які б могли бути направлені на стимулювання накопичення реального капіталу і сприяли б розвитку банку, направляються на списання простроченої заборгованості.

Ще однією проблемою є злочини. Працівники банку можуть красти активи банку, наприклад, касири – готівку та цінні папери. Більш серйозним є те, що будь-хто з працівників може розробити комп'ютерну програму, яку практично не можливо буде виявити, за допомогою якої можна буде переводити значну кількість грошей на фіктивний рахунок.

Варто звернути увагу й на те, що коли банк приймає вклади, то він зобов'язується виплатити всі ці вклади за першою вимогою вкладника, розраховуючи на те, що далеко не всі вкладники затребують свої депозити до повернення одночасно.

Щоб уникнути збиткових продажів довгострокових активів, що переслідують своєю метою погашення заборгованості за депозитами, банк може збільшити розміри своїх керованих пасивів, здійснивши, наприклад, позикову операцію на ринку федеральних фондів. Подібного роду операції можуть бути відносно дорогі в ті періоди, коли ринкові процентні ставки знаходяться на високому рівні. Проте ці операції, на погляд авторів, переважніше, ніж збитковий продаж довгострокових активів з єдиною метою, яка полягає в тому, щоб тимчасово задовольнити потреби в ліквідності.

Слід зазначити, що в періоди криз банки можуть втратити можливість доступу до керованих пасивів. Це пов'язано частково з тим, що окремі банки стикаються з реальною можливістю опинитися перед банкрутством, і потенційні їх кредитори більше не оцінюють ці банки як кредитоспроможні. У цьому випадку у банку може просто не виявитися іншого виходу, крім негайної пропозиції власних довгострокових активів для продажу на ринку за дешевшими цінами. У тому випадку, якщо власний капітал банку в цій ситуації "згорає" до того, як закінчиться масове вилучення вкладів, банк стає неплатоспроможним.

Ситуація, яка склалася сьогодні, має негативний вплив на результати фінансової діяльності банків, а також знижує довіру населення до української банківської системи. Тому необхідно приділити особливу увагу проблемним активам, які сприяють неефективному функціонуванню комерційних банків. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є створення спеціальних банків. Такі установи замість того, щоб ліквідувати проблемні активи, могли б, наприклад, дочекатися того часу, поки клієнт поверне свій борг [4].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що для того, щоб усунути проблему банкрутства комерційних банків, необхідно вирішити цілий ряд завдань, таких, як:

- 1) удосконалення системи контролю, а також організація внутрішнього аудиту комерційного банку найбільш ефективним чином;
- 2) розробка заходів для підвищення рівня ефективної діяльності банків;
- 3) створення спеціальних умов для ефективного управління активами і пасивами банку;
- 4) розробка стандартів обслуговування клієнтів;

- 5) розробка маркетингової програми, при впровадженні якої можна було б залучати нових клієнтів;
- 6) забезпечення прозорості банківської системи за допомогою засобів масової інформації;
- 7) підвищення кваліфікації співробітників з метою організації ефективного менеджменту в комерційних банках.

Таким чином, щоб поліпшити стан банківської системи, необхідно:

зменшити витрати, пов'язані з економічно необґрунтованим придбанням основних засобів і оборотних активів;

збільшити доходи за рахунок обсягу дохідних активних операцій, збільшення робочих активів;

знижити ймовірність здійснення фінансових махінацій працівниками банку;

створити потужний аналітичний та методологічний центр;

проводити єдину процентну, тарифну політику для кожного структурного підрозділу;

оптимізувати систему управління ризиками.

Наук. керівн. Литвиненко А. О.

Література: 1. Меньшова А. Ю. Причини виникнення та шляхи запобігання банкрутства комерційного банку : монографія / А. Ю. Меньшова. – Х. : ХДТУ-БА, 2008. – 146 с. 2. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібн. / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2009. – 412 с. 3. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 4. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглибленої кризи / І. А. Нідзельська // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 101–103.